

Feketemunka az Európai Unió 27 tagállamában és Norvégiában

Összefoglaló

Bevezetés

Amióta megjelentek az előző jelentések arról, hogyan kezelik a feketemunkát az Európai Unió 27 tagállamában (EU-27) és Norvégiában (Eurofound, 2008, 2009), a tartós recesszió úrrá lett a gazdaságon. Ez a jelentés arról ad friss áttekintést, hogy a recesszió 2008-as kezdete óta milyen intézkedéseket és szakpolitikai módszereket vezettek be a feketemunka kezelése érdekében.

Szakpolitikai háttér

Két, egymásnak ellentmondó nézet uralkodik azzal kapcsolatban, hogy gazdasági válságok idején hogyan változik a feketegazdaság mérete. Az egyik szerint a bejelentett gazdaság méretéhez képest növekszik. Ez az elmélet úgy tartja, hogy a cégek és háztartások a kieső nyereség és jövedelem pótlására igyekeznek spórolni a költségeken, ezért a bejelentett munkát feketemunkával helyettesítik, a munkanélküliek esetében pedig az is egy megküzdési stratégia, hogy nagyobb lesz a hajlandóságuk a feketemunkára. A másik nézet szerint a feketemunka visszaesik amiatt, hogy a bejelentés nélkül dolgozó munkaerő iránt kisebb lesz a kereslet, mert kevesebb pénz áll rendelkezésre; azokat az ágazatokat, ahol a feketemunka hagyományosan koncentrálódik (ilyen például az építőipar és a vendéglátás), a gazdasági válság jobban sújtja, ezért a feketemunkát „rugalmas”, olcsóbb bejelentett munkaerővel helyettesítik.

Méretét tekintve hogyan változott tehát a feketegazdaság a recesszió kezdete óta? Növekedett vagy visszaszorult? Schneider (2012) becsléseiből kitűnik, hogy bár 2008 és 2009 között az EU-27 legnagyobb részén kismértékű növekedés volt, a feketegazdaság mérete folyamatosan, növekvő mértékben csökkent: 2003-ban a GDP 22,3%-ának felelt meg, míg 2012-ben csak 18,4%-nak. Ez a tendencia mind a 27 EU-tagállamban, mind pedig Norvégiában érvényesült.

A közös irány ellenére a feketegazdaság mérete tagállamonként rendkívül eltérő volt: Ausztriában a GDP 7,6%-át tette ki, ezzel szemben Bulgáriában 31,9%-ot. Az EU-27 területén egyértelműen megfigyelhető egy észak–déli, illetve egy kelet–nyugati választóvonal. Jobbára Nyugat-Európában és a skandináv államokban található az átlag alatti méretű feketegazdasággal rendelkező országokat, azok pedig, ahol a feketegazdaság mérete meghaladja az átlagot, vagy közép-kelet-európai vagy dél-európai tagállamok.

A jelenlegi gazdasági válság során kit érint a feketegazdaság visszaesése? A skandináv országokban jellemzően azok szenvedték meg jobban a feketegazdaság visszaesését a jelenlegi recesszió során, akik bejelentett munkahelyen dolgoznak, de hagyományosan a feketegazdaságból egészítették ki jövedelmüket. Dél-Európában a munkanélkülieket érintette a legsúlyosabban ez a visszaesés. Ugyanez igaz Nyugat- és Kelet-Közép-Európára, valamint az EU-27 egészére is. Ha a munkanélkülieknek sikerül is elhelyezkedni egy nem bejelentett állásban, rosszabbul fizetik őket, és az ebből származó éves jövedelmük alacsonyabb, mint az ilyen munkakörben alkalmazottaké.

Fő megállapítások

A recesszió kezdete óta az EU-27 területén szakpolitikai módszerek és intézkedések széles körét vezették be a feketemunka kezelése érdekében. Bár a tagállamok többségében továbbra is a visszariasztás módszere dominál, azaz a szabályok be nem tartásának felderítésével és büntetésével próbálják kiváltani a szabályok betartását, a recesszió kezdete óta szélesebb körben élnek a megengedett módszerrel is. E szemlélet jegyében az embereknek

és a vállalkozásoknak bátorítást, illetve ösztönzőket adnak, hogy csatlakozzanak a formális gazdasághoz.

2010-re az Európai Gazdasági Térség (EGT) 30 országa és Svájc közül 90%-ban szakpolitikai intézkedéseket vezettek be annak érdekében, hogy a vállalkozásokat és az embereket eleve meggátolják a feketemunkában való részvételben, az országok 64%-ában alkalmaztak egy vagy több helyreállító intézkedést, hogy lehetővé tegyék a feketemunkából a bejelentett munkába való átmenetet és az országok 69%-a fogadott el kötelezettségvállalási intézkedéseket, amelyekkel az „adózási morál” melletti nagyobb elkötelezettséget próbálják elősegíteni. Az e téren végrehajtott intézkedések köre azonban még mindig viszonylag szűk.

A szabálykövetés egyszerűsítésén túl csak kevés országban fogadtak el más preventív szakpolitikai intézkedéseket. A célzott közvetlen adóügyi ösztönzőkön (ilyen például a jövedelemadó-mentesség, az adócsökkentés és a támogatási rendszerek) kívül csak az országok kevesebb mint egyharmadában fogadtak el más szakpolitikai intézkedéseket a helyzet orvoslására, és a figyelemfelhívó kampányoktól eltekintve más kötelezettségvállalási intézkedést csak nagyon kevés helyen alkalmaztak. Egyes országokban mindazonáltal a recesszió kezdete óta számos innovatív szakpolitikai intézkedést bevezettek, amelyeket más országok is át tudnának venni. Ezeket felvettük az ehhez az áttekintő jelentéshez tartozó kibővített tudástárba, ahol a bevált szakpolitikai intézkedéseket gyűjtöttük össze (lásd: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/labourmarket/tackling/search.php>).

Szakpolitikai iránymutatások

Az összefoglaló jelentés első fontos megállapítása, hogy az EU-27 tagállamaiban és Norvégiában sok olyan új szakpolitikai intézkedést alkalmaznak, amelyeket más ágazatokban és országokban is át lehetne venni. Ha a tagállamok a jelentéshez tartozó tudástár segítségével megkeresik a szakpolitikai kezdeményezések új lehetőségeit, hogy kibővítsék a meglévő repertoárjukat, ezzel egy fontos cél fog

megvalósulni. Ez a jelentés iránymutatásokat ad azokhoz a potenciálisan bevált gyakorlatnak minősülő szakpolitikai intézkedésekhez, amelyeket a tagállamoknak érdemes jobban megfontolniuk.

A másik fontos megállapítás az, hogy határozott összefüggés van az alkalmazott szélesebb körű megszorító intézkedések, illetve a feketegazdaság mérete és növekedése között. Az adócsökkentésből, deregulációból és az állami beavatkozás minimalizálásából álló neoliberais megszorító intézkedéseknek, illetve a munkaerőpiacra és a jóléti szolgáltatásokra fordított állami kiadások támogatását jelentő szociáldemokrata megszorító intézkedéseknek a feketegazdaság szempontjából vett következményeit értékelve ez a jelentés rámutat, hogy a neoliberais intézkedések erősen összefüggenek a nagyobb feketegazdasággal, a szociáldemokrata intézkedések pedig a kisebb feketegazdasággal. Az alacsonyabb adókulcsok és a kisebb feketegazdaság között nemcsak hogy nincs összefüggés, de azokban a jóléti rendszerekben, ahol magasabbak a munkaerőpiaci beavatkozásokra, szociális védelemre és újraelosztásra fordított kiadások és magasabb szintű az egyenlőség (a Gini-együtthatóval mérve), ott kisebb a feketegazdaság.

Az ilyen megállapításokkal azonban óvatosan kell bánni. Bár ezek az összefüggések nem utalnak ok-okozati viszonyra, azt sejtetik, hogy az alkalmazott megszorító intézkedések típusa és a feketegazdaság mérete és növekedése között van valamilyen kapcsolat. Érdemes lenne az egyes tagállamokban longitudinális értékelést készíteni arról, hogy a munkaerő-piaci beavatkozásokra és jóléti szolgáltatásokra fordított kiadások és a feketegazdaság mérete között hasonlóan erős összefüggés van-e. Amennyiben erős összefüggést sikerül kimutatni, ez újabb bizonyíték lesz arra, hogy a feketegazdaság mérete összefügg az érvényben lévő általánosabb gazdaság- és szociálpolitikával. Az áttekintő jelentés célja, hogy a politikai döntéshozóknak hasznos forrást biztosítson a hatékony szakpolitikai módszerek és intézkedések megválasztásához.

További információ

Az *Undeclared work in 27 European Union Member States and Norway* (Feketemunka az Európai Unió 27 tagállamában és Norvégiában) című jelentés teljes szövege a <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2013/243/en/1/EF13243EN.pdf> weboldalon érhető el.

További tájékoztatásért kérjük, vegye fel a kapcsolatot Donald Storrrie egységvezetővel a következő címen: dst@eurofound.europa.eu.